

מעצר והעמדה לדין של קטינים פלסטינים בשטחים הכבושים: עובדות ונתונים לשנת 2015

כתיבה: עו"ד נסרין עליאן וספיר סלוצקר עמראן¹

מבוא

מסמך זה מרכז את הממצאים העיקריים שעלו מתשובות הצבא והמשטרה לבקשות חופש מידע ששלחה האגודה לזכויות האזרח בנושא מעצרי קטינים פלסטינים במערכת המשפט הצבאית. הבקשות נשלחו כחלק מהבקרה שמבצעת האגודה אחר פעילות השלטון הצבאי בשטחים הכבושים. האגודה שמה דגש מיוחד על זכויותיהם של קטינים פלסטינים בהליכים פליליים, ובפרט בהליכי עיכוב, מעצר וחקירה על ידי כוחות הצבא והמשטרה הישראליים, ורואה בדאגה את ההפרות הרבות של זכויות אדם המבוצעות בהקשר זה.

הנתונים המופיעים במסמך מתייחסים לשנת 2015 ולאזור הגדה המערבית בלבד. מהנתונים עולה כי:

- 871 קטינים פלסטינים נעצרו בגדה בשנת 2015.
- נגד 62% מהקטינים העצורים הוגשו כתבי אישום.
- 72% מהקטינים שהוגש נגדם כתב אישום נעצרו עד תום ההליכים.
- 95% מהקטינים שהוגש נגדם כתב אישום הורשעו בבתי המשפט הצבאיים.

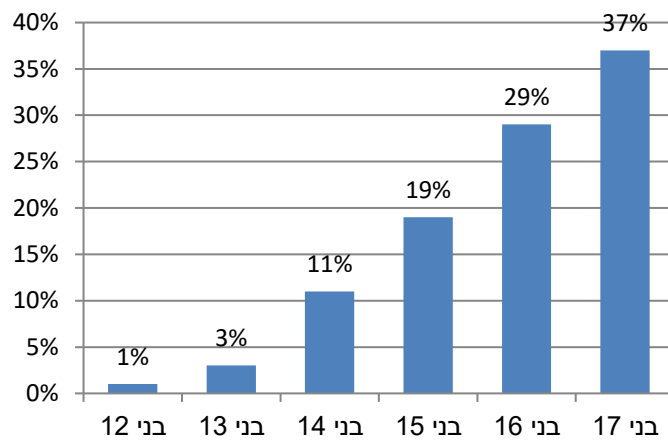
מעצרים על ידי המשטרה

משטרת ישראל דיווחה על 681 מעצרים של קטינים פלסטינים בשנת 2015 בגדה המערבית:

- 2 קטינים עצורים בני 12.
- 24 קטינים עצורים בני 13.
- 73 קטינים עצורים בני 14.
- 132 קטינים עצורים בני 15.
- 197 קטינים עצורים בני 16.
- 253 קטינים עצורים בני 17.

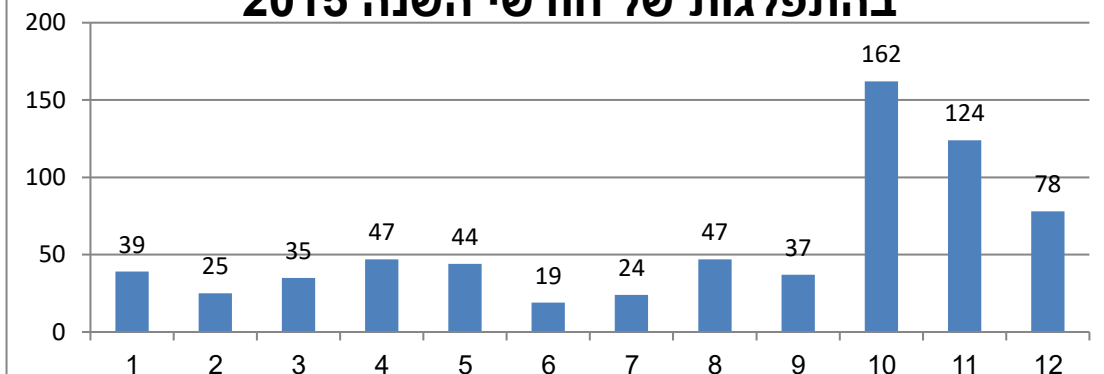
¹ מסמך זה פורסם בינואר 2017, והוא מתבסס על תשובות שהתקבלו בשנת 2016 לגבי מעצרים שבוצעו במהלך 2015.

קטינים עצורים בהתפלגות לגילאים (מעצרים בתיעוד המשטרה)

מהנתונים שבידינו עולה **שהמשטרה עצרה בממוצע 57 קטינים בחודש**. החודש שבו ביצעה המשטרה את מספר המעצרים הגדול ביותר במהלך השנה היה אוקטובר 2015, שבמהלכו בוצעו 162 מעצרים. גם בחודשים נובמבר-דצמבר 2015, בשיאה של "אינתיפאדת היחידים", נרשם מספר גבוה של מעצרים: בנובמבר בוצעו 124 מעצרים ובדצמבר 78 מעצרים. לעומת זאת בחודש יוני 2015 ביצעה המשטרה 19 מעצרים – מספר המעצרים הקטן ביותר במהלך השנה.

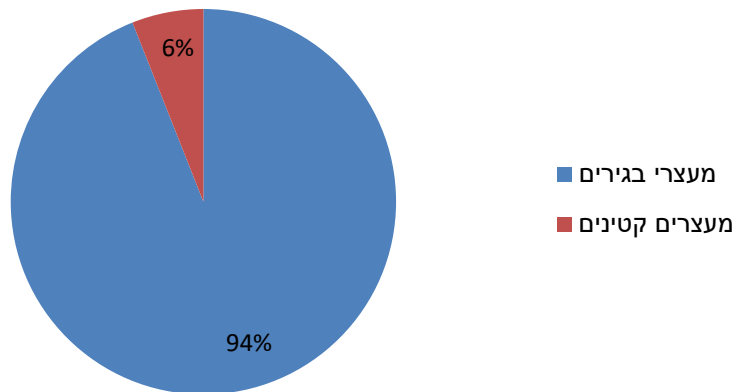
מספר מעצרי קטינים על ידי המשטרה בהתפלגות של חודשי השנה 2015

מעצרים על ידי הצבא

במהלך שנת 2015 ביצע הצבא 3,132 מעצרים של בגירים וקטינים פלסטינים בגדה המערבית. מתוך כלל המעצרים בגדה המערבית באותה שנה, 190 מעצרים היו של קטינים (מתחת לגיל 18). כלומר, 6% בלבד מהמעצרים שביצע הצבא בשטחים בשנת 2015 היו של קטינים. בממוצע, במהלך 2015 עצר הצבא 16 קטינים מדי חודש.

מעצרי קטינים ובגירים בגדה המערבית על ידי הצבא בשנת 2015

הגשת כתבי אישום

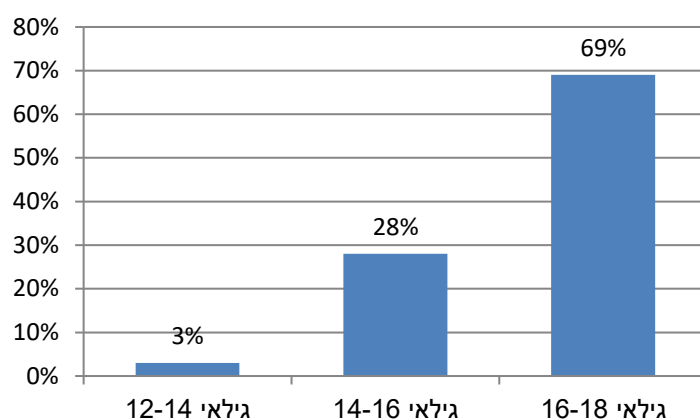
לפי נתוני הצבא, במהלך שנת 2015 הוגשו לבתי המשפט הצבאיים 542 כתבי אישום נגד קטינים. לעומת זאת, לפי נתוני המשטרה הוגשו 497 כתבי אישום בשנה זו.²

התפלגות הגשת כתבי אישום לפי נתוני הצבא:

- 17 כתבי אישום הוגשו נגד ילדים בני 12-14.
- 151 כתבי אישום הוגשו נגד קטינים בני 14-16.
- 374 כתבי אישום הוגשו נגד קטינים בני 16-18.

² בשיחת טלפון בתאריך 13.10.2016 עם פקד יניב חמי, עו"ד מהמחלקה לפניות הציבור במשטרת ישראל, נמסר לנו כי נתוני הצבא מעודכנים יותר ומועברים מהצבא למשטרת ישראל, ועל כן יש לראותם כמדויקים יותר.

התפלגות הגשת כתבי אישום נגד קטינים פלסטינים לפי גילאים

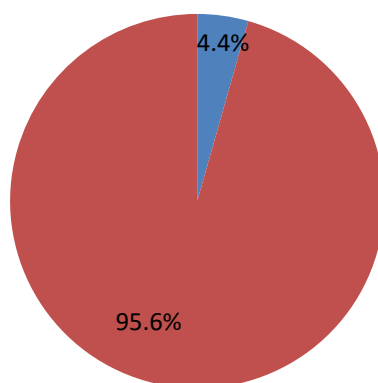
מעצר עד תום הליכים

מבין 542 כתבי האישום שהוגשו נגד קטינים במהלך 2015 בהתאם לנתוני הצבא, 392 קטינים הושארו במעצר עד תום ההליכים. כלומר, 72% מהקטינים שהוגש נגדם כתב אישום במהלך שנת 2015 נעצרו עד תום ההליכים.

תוצאות ההעמדה לדין

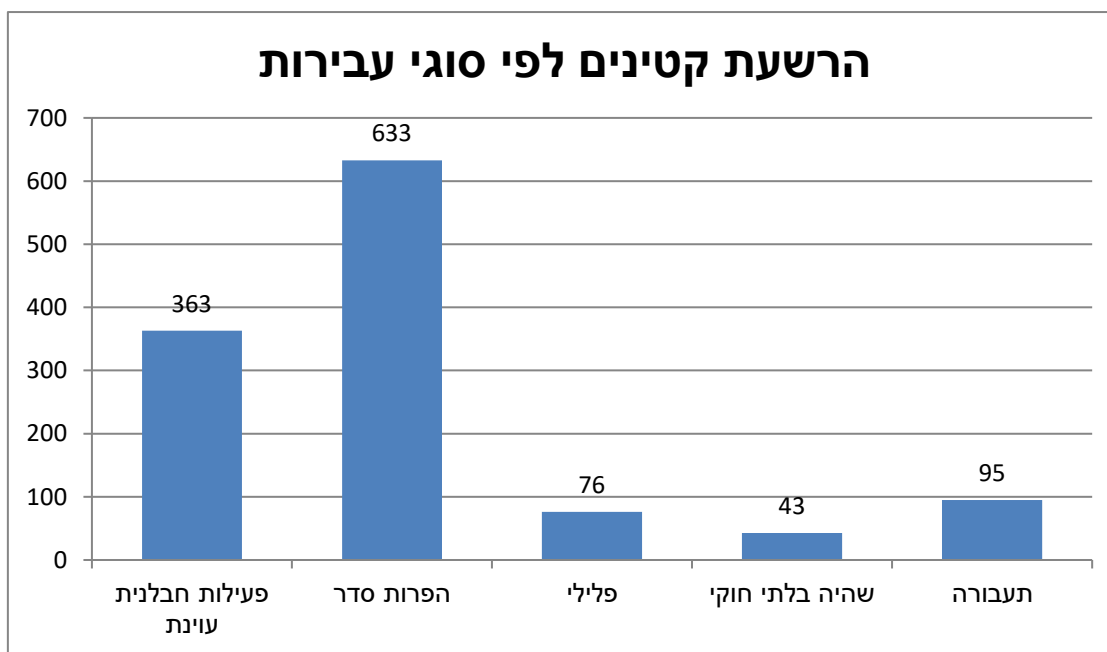
לפי נתוני הצבא, מבין 542 כתבי אישום נגד קטינים שהוגשו לבית המשפט הצבאיים בשנת 2015, ב-518 תיקים ה הליך הסתיים בהרשעה. מדובר בלמעלה מ-95% מכלל כתבי האישום נגד קטינים. שיעור ההרשעה באופן כללי בישראל (לקטינים ובגרים) הוא גבוה יחסית ועומד על 83.3%³.

אחוז ההליכים שהסתיימו בהרשעה

³ דו"ח סיכום שנת 2015 – פרקליטות המדינה, עמ' 23.

נוסף על 518 התיקים שבהם הורשעו קטינים במסגרת כתבי אישום שהוגשו במהלך שנת 2015, הסתיימו באותה שנה 692 תיקים נוספים בהרשעה של קטינים פלסטינים, בגין כתבי אישום שהוגשו קודם לשנת 2015. כלומר, בסך הכול עולה מנתוני הצבא כי בשנת 2015 הורשעו קטינים פלסטינים ב-1,210 תיקים בנתי המשפט הצבאים. מרבית ההרשעות היו בגין חמש עבירות שיוחסו לקטינים: הפרת סדר, פעילות חבלנית עוינת, עבירות תעבורה, עבירות פליליות ושהייה בלתי חוקית. העבירה שבגינה ניתן מספר העונשים הרב ביותר בשנת 2015 הייתה הפרת סדר (633 תיקים, כמחצית מסך כתבי האישום).

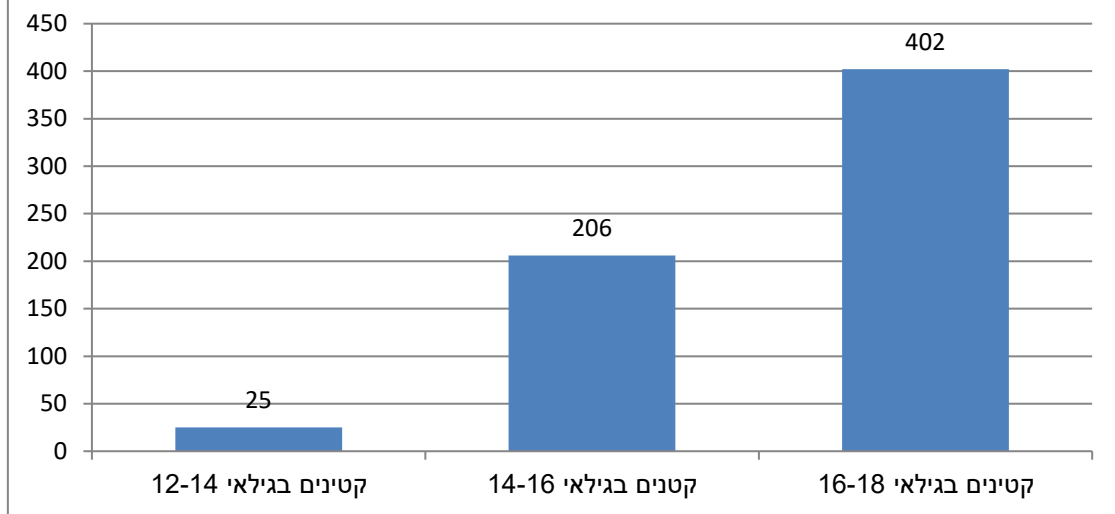
הרשעה בגין עבירת הפרת סדר

במהלך שנת 2015 הוכרעו 633 כתבי אישום נגד קטינים בגין עבירה של הפרת סדר: 68 כתבי אישום הוכרעו בבית המשפט הצבאי בסאלם, ו-565 כתבי אישום בבית המשפט הצבאי בעופר.

התפלגות הגשת כתבי אישום לפי גילאים בגין עבירה של הפרת סדר:

- 25 כתבי אישום הוגשו נגד ילדים בני 12-14.
- 206 כתבי אישום הוגשו נגד קטינים בני 14-16.
- 402 כתבי אישום הוגשו נגד קטינים בני 16-18.

התפלגות הגשת כתבי אישום לפי גילאים בגין עבירה של הפרת סדר

להלן פירוט העונשים שניתנו בגין עבירת הפרת הסדר.

מאסר בפועל:

מאסר בפועל בגין עבירת הפרת סדר הוטל על 202 קטינים. ממוצע חודשי מאסר בפועל ל-202 הקטינים עמד על 5.78 חודשים. המאסר בפועל החמור ביותר עמד על 26 חודשים וניתן לקטין בן 16-18. על 8 קטינים בני 12-14 נגזר עונש של מאסר בפועל, כאשר ממוצע העונש היה חודש. העונש החמור ביותר שניתן לקטין בן 12-14 בגין עבירה זו היה שני חודשי מאסר.

מאסר על תנאי:

על 228 קטינים הוטל מאסר על תנאי בגין עבירת הפרת סדר. 9 מתוכם היו צעירים מאוד, בני 12-14.

קנס:

200 קטינים נקנסו בגין הפרת סדר. הקנס הגבוה ביותר ניתן לקטין בן 14-16 ועמד על סך של 6,000 ₪. הקנס הנמוך ביותר ניתן לקטין בן 16-18 ולקטין בן 12-14 ועמד על סך של 500 ₪. הקנס השכיח ביותר, שהוטל על 92 קטינים, היה בסך של 2,000 ₪. ממוצע הקנסות עמד על כ-3,000 ₪.

הפרת התחייבות להימנע מעבירת הפרת סדר:

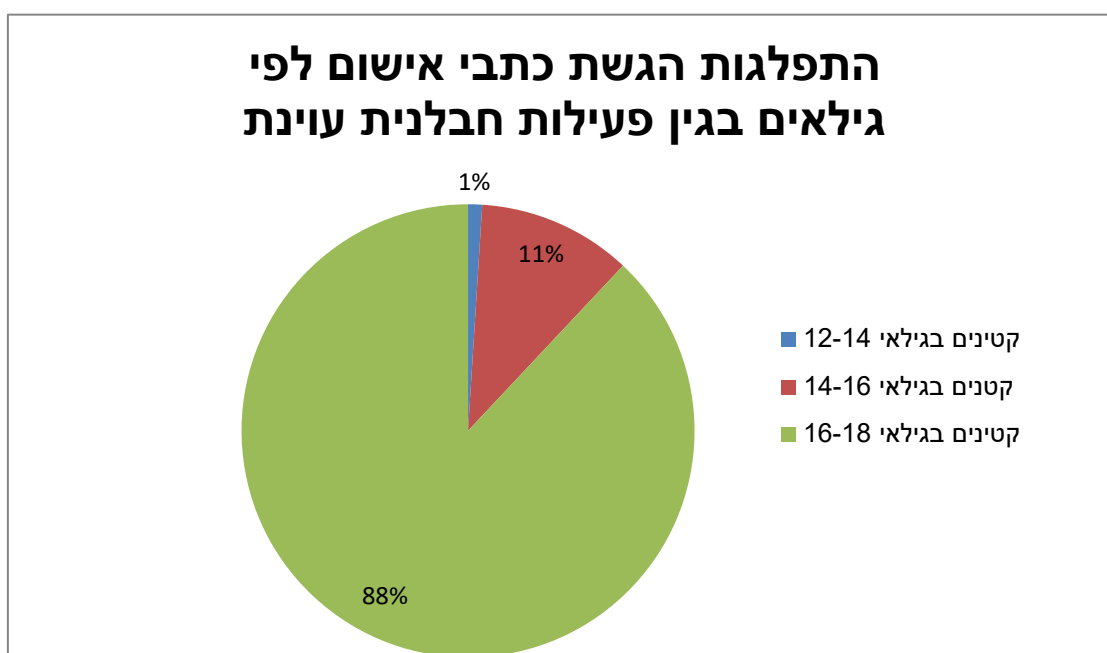
שלושה קטינים בני 16-18 לא עמדו בהתחייבויות קודמות שלהם להימנע מביצוע עבירת הפרת סדר, ועל כן הורשעו בגין אי עמידה בתנאי השחרור שלהם. על כל אחד מהקטינים הוטל קנס בסך 5,000 ₪.

הרשעה בגין פעילות חבלנית עוינת

במהלך שנת 2015 הוכרעו בהרשעה 363 כתבי אישום נגד קטינים בגין עבירה של פעילות חבלנית עוינת, מתוכם 231 בבית המשפט הצבאי בסאלם ו-132 בבית המשפט הצבאי בעופר.

התפלגות הגשת כתבי אישום לפי גילאים בגין עבירה של פעילות חבלנית עוינת:

- 3 כתבי אישום הוגשו נגד ילדים בני 12-14.
- 39 כתבי אישום הוגשו נגד קטינים בני 14-16.
- 321 כתבי אישום הוגשו נגד קטינים בני 16-18.

להלן פירוט העונשים שניתנו בגין עבירת פעילות חבלנית עוינת.

מאסר בפועל:

מאסר בפועל הוטל על 108 קטינים.

המאסר בפועל החמור ביותר – 11 שנים – הוטל על קטין בן 16-18.

על קטין אחד בן 12-14 הוטל מאסר בפועל של שלושה חודשים.

ממוצע חודשי המאסר בפועל עמד על 22 חודשי מאסר.

מאסר על תנאי:

ב-144 מקרים הוטל על קטינים מאסר על תנאי.

פיצויים:

בשני מקרים הוחלט שקטין צריך לשלם פיצויים בגין מעשיו.

ממוצע הפיצויים עמד על כ-12,500 ₪.

קנס:

ב-109 מקרים הוטל קנס על קטין בגין עבירה זו.

הקנס הגבוה ביותר היה 20,000 ₪, והוא הוטל על קטין בן 16-18.

הקנס הנמוך ביותר היה 500 ₪, והוא הוטל על קטין בן 16-18.

הקנס השכיח ביותר, על סך 2000 ₪, הוטל על 47 קטינים.

ממוצע הקנסות עמד על כ-3,000 ₪.

עיקר הממצאים ומסקנות

מהנתונים שנסקרו במסמך זה, וכן מהמידע שקיבלה האגודה לזכויות האזרח בשנתיים האחרונות,⁴ מצטיירת תמונה ברורה של מדיניות שביסודה ריבוי מעצרי קטינים פלסטינים בגדה המערבית, שימוש תכוף במעצרים עד תום הליכים, העדר חלופות מעצר, והרשעה של כמעט כל קטין שמוגש נגדו כתב אישום.

למדיניות זו השלכות רבות והרות אסון על הקטינים מבחינה נפשית, חינוכית והתפתחותית. מעצר וחקירה הם הליכים קשים גם לאדם מבוגר, והדבר מקבל משנה תוקף כאשר מדובר בילדים צעירים. לא בכדי מייחדים הדין הבינלאומי והמקומי מקום נפרד ומיוחד לאופן חקירתם ומעצרים של ילדים ובני נוער. מהמידע שבידינו עולה כי המעצרים והחקירות של קטינים פלסטינים בגדה המערבית, שמבוצעים לפעמים גם בניגוד לדין, משפיעים באופן ניכר על הילדים, שמגלים לאחר המעצר פחד מתמיד מכוחות הביטחון וסובלים מסיוטים, מנדודי שינה, מהידרדרות בלימודים ומשינוי לרעה ביחסם למרחב ולחברה.

בשנים האחרונות הוכנסו לחקירה הצבאית תיקונים⁵ הנוגעים לזכויות קטינים פלסטינים המעורבים בהליכים פליליים ובעבירות ביטחון בשטחים. בין היתר, הוקמו לראשונה בתי משפט צבאיים לנוער בעופר ובסאלם; קוצרו תקופות המעצר החלות הן על קטינים והן על בגירים; ונקבעו הוראות לעניין מעצר והליכי החקירה והמשפט של קטינים, אשר אמורות להיטיב עמם ולעמוד בסטנדרטים של המשפט הבינלאומי בנוגע לזכויות ילדים. אולם חרף השינויים הללו, הנתונים מעידים על תמונה שונה.

⁴ ראו דו"ח האגודה לזכויות האזרח, [מעצר, חקירה והעמדה לדין של קטינים פלסטינים בשטחים הכבושים: עובדות ונתונים לשנת 2014](#).

⁵ בג"ץ 4057/10 האגודה לזכויות האזרח בישראל נגד מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון.

מהנתונים עולה כי 72% מהקטינים הפלסטינים בגדה המערבית שהוגש נגדם כתב אישום במהלך שנת 2015 נעצרו עד תום ההליכים. בישראל, לעומת זאת, רק 17.9% מהקטינים שמוגש נגדם כתב אישום נשארים במעצר עד תום ההליכים.⁶ הנתונים העולים במסמך זה גם מצביעים על מגמה מתמשכת ועל היקף גדול יותר של השארת קטינים במעצר עד תום ההליכים בשנת 2015 ביחס לשנת 2014 (72% בשנת 2015 לעומת 61% בשנת 2014). לא מדובר ביד המקרה אלא במדיניות מכוונת של מעצר עד תום ההליכים, בניגוד מוחלט לאמנה הבינלאומית לזכויות הילד, אשר מדגישה שמאסרו של קטין ישמש רק כאמצעי אחרון ולפרק הזמן המתאים הקצר ביותר.⁷ השארת שיעור גבוה כל כך של קטינים במעצר עד תום ההליכים עומדת גם בניגוד לרוח חוק הנוער (שפיטה ענישה ודרכי טיפול) 1971 שחל בישראל, המבקש לבחון שיקום ודרכי חזרה למוטב במקום ענישה ומעצר. יודגש כי המערכת הצבאית מנסה בשנים האחרונות להתאים הרבה מצוויה ומפסיקתה בגדה לרוח, חוק הנוער חשוב להדגיש כי מדובר בשלילת חירות של מי שעדיין עומדת להם חזקת החפות, ושמעצר מסוג זה אמור להיות החריג ולא הכלל.⁸ ניהול הליך תוך כדי מעצר עד תום ההליכים גם עשוי לפגוע בסיכויים להליך הוגן, משום שהמעצר מגביר את הסיכוי לעסקת טיעון, וזאת כדי להימנע מתקופת מעצר/או מאסר ממושכת.

רובם הכמעט מוחלט של כתבי האישום שהוגשו נגד קטינים, גם בשנת 2014 וגם בשנת 2015, הסתיימו בהרשעה (95%). משמעות הדבר הוא שכתב אישום המוגש נגד קטין מבטיח הרשעה כמעט בכל תיק. למעלה ממחצית ההרשעות (633) הן בגין עבירה של הפרת סדר. בהקשר הזה יש לציין, כי אומנם שיעור ההרשעה באופן כללי בישראל הוא גבוה יחסית ועומד על 83%,⁹ אולם שיעור הרשעתם של הקטינים בגדה חריף בחומרתו, ועולה ממנו חשש למדיניות של יד קשה על רקע הסכסוך הפוליטי בגדה המערבית.

מחקר שביצע שירות בתי הסוהר על שיעורי רצידיביזם (חזרה לריצוי מאסר) בקרב אסירים ששחררו בישראל ב-2008, ופורסם בפברואר 2015, גילה כי שיעור הרצידיביזם הגבוה ביותר הוא בקרב אסירים קטינים, וכי כ-75% מהקטינים שנכלאים לפני גיל 18 ישובו וייכלאו בהמשך חייהם.¹⁰ אם כך היא התמונה בתוך ישראל, שבה מוצעים לקטינים אפיקי שיקום שונים ושקיימים בה מוסדות ומסגרות המלווים קטינים שהסתבכו עם החוק ומסייעים להם, אפשר לשער כי המצב חמור עוד יותר בגדה המערבית, נוכח העדרו הכמעט מוחלט של אפיק שיקום לקטינים, ועל רקע המשך הסכסוך והכיבוש הצבאי.

על פי המשפט הבינלאומי, עיקרון טובת הילד מהווה עיקרון מנחה בפעולות או בהחלטות הנוגעות לקטינים. מדיניות כמתוארת לעיל מנוגדת לרוח ולתוכן של האמנה הבינלאומית לזכויות הילד שישראל חתומה עליה, שכן האמנה מורה שמאסרו של קטין ישמש רק כאמצעי אחרון ולפרק הזמן המתאים הקצר ביותר.¹¹ נוסף על כך, אמנת ג'נבה הרביעית, העוסקת בין היתר ביחס לעצורים בשטח כבוש, מתייחסת מפורשות לחובה לספק "יחס מיוחד" לעצורים שם קטינים החיים תחת

⁶ ילדים בישראל 2015, ילדים עוברי חוק, המועצה לשלום הילד, לוח 12.16 עמ' 476.

⁷ סעיף 37 (2), [האמנה הבינלאומית לזכויות הילד](#).

⁸ סעיף 37 (2), [האמנה הבינלאומית לזכויות הילד](#).

⁹ דו"ח סיכום שנת 2015 – פרקליטות המדינה, עמ' 23.

¹⁰ [רצידיביזם של אסירים פוליטיים משוחררי 2008](#), מחלקת מחקר ואסטרטגיה, מנהל תכנון, שירות בתי הסוהר (2015).

¹¹ סעיף 37 (2), [האמנה הבינלאומית לזכויות הילד](#).

כיבוש.¹² המדיניות של ריבוי מעצרים ממושכים המלווים במעצר עד תום ההליכים מנוגדת לטובת הקטין. חשוב לתת את הדעת על כך, שריבוי המעצרים של קטינים בגדה המערבית מתקיים בין היתר בשל העדר קיומן של חלופות מעצר כמו מעצר בית, איזוק אלקטרוני, מוסדות ותוכניות שיקום, עבודות לתועלת הציבור וכיוצ"ב.

האמנה הבינלאומית בדבר זכויות הילד מציינת מפורשות כי: "המדינות החברות ישאפו לקדם קביעת חוקים, נהלים, רשויות ומוסדות הנועדים במיוחד לילדים אשר נטען כי הפרו את דיני העונשין, או הואשמו בהפרתם, או נקבע כי הפרו אותם, ובפרט: [...] מקום שרצוי ומתאים, אמצעים לטיפול בילדים כאמור מבלי להיזקק להליכים שיפוטיים, ובלבד שזכויות האדם ואמצעי הגנה משפטיים יכובדו במלואם". כמו כן נאמר באמנה: "מגוון סידורים, כגון טיפול, צווי הכוונה והשגחה, ייעוץ, מבחן, טיפול אומן, חינוך ותוכניות הכשרה מקצועיות וחלופות אחרות לטיפול מוסדי יהיו זמינים על מנת להבטיח כי ילדים יטופלו באופן העולה בקנה אחד עם רווחתם ושהוא יחסי הן למצבם והן לעבירה שנעברה".¹³ מנגנונים אלו של שיקום וחלופות מאסר ומעצר נעדרים כליל בשטחים הכבושים תחת המשטר הצבאי.

מהשוואת הנתונים עולה, כי בשנת 2014 נעצרו 1,375 קטינים פלסטינים בגדה, ולעומת זאת בשנת 2015 נעצרו 871 קטינים. ניכר אם כן כי חלה ירידה של כ-36% במספר הקטינים שנעצרו. יחד עם זאת, עדיין מדובר בתופעה נרחבת, המתרחשת מדי חודש בחודשו, ומלווה בפגיעה נרחבת בטובתם של הילדים, בזכויותיהם הבסיסיות, בגופם ובנפשם, ובהתפתחותם העתידית.

היחס לקטינים מירושלים המזרחית

יש לציין כי מדיניות דומה לזו הננקטת כלפי הקטינים הפלסטינים מתקיימת הלכה למעשה גם בירושלים המזרחית. להבדיל מהשטחים הכבושים, שבהם חלים הדינים הצבאיים שאינם מאפשרים שיקום וחלופות מעצר ומאסר לנערים, בירושלים המזרחית הוחל הדין הישראלי, ובשל כך חוק הנוער (שפיטה ענישה ודרכי טיפול) אמור לאפשר אפיקי שיקום וחלופות מעצר לקטינים מירושלים המזרחית. אולם בשנתיים האחרונות חל שינוי מדיניות אשר החמיר את היחס לקטינים אלה. החלטת ממשלה 1776 מיום 26.6.2014, שכותרתה "חיזוק האכיפה בעבירות של יידוי אבנים", קבעה כי יש לקבוע מדיניות קפדנית של הגשת כתבי אישום, לרבות בקשות למעצר עד תום ההליכים, "במטרה להביא להחמרת הענישה הנוהגת". נוסף על כך, בתאריך 9.9.2015 פרסם פרקליט המדינה גרסה עדכנית של הנחיות הנוגעות למדיניות האכיפה בעבירה של יידוי אבנים. השינויים המהותיים ביותר בהנחיה הם מדיניות מוצהרת של בקשות מעצר עד תום ההליכים לכל חשוד ביידוי אבנים; ביטול בפועל של חלופות המעצר לקטינים המואשמים בעבירות אלו; והחמרה בענישה של קטינים המואשמים ביידוי אבנים ובעבירות על רקע אידיאולוגי.¹⁴

¹² סעיף 76 לאמנת ג'נבה הרביעית:

"Proper regard shall be paid to the special treatment due to minors."

¹³ סעיף 40 באמנה הבינלאומית לזכויות הילד.

¹⁴ ראו דו"ח האגודה לזכויות האזרח, 'לדות אסורה: החמרת המדיניות כלפי קטינים החשודים בעברות יידוי אבנים, ביטחון והפרות סדר והשלכותיה על הקטינים', פברואר 2016.

נספח:
השוואה של הממצאים בגין מעצרי קטינים פלסטינים בגדה 2014-2015

מעצרים

2015	2014	
3,132	3,182	מספר המעצרים הכולל (בגירים וקטינים) שבוצעו על ידי הצבא
190	861	מספר המעצרים של קטינים שבוצעו על ידי הצבא
681	514	מספר המעצרים של קטינים שבוצעו במעורבות המשטרה
392	312	מספר הקטינים שנעצרו עד תום ההליכים

כתבי אישום, זיכויים והרשעות

2015	2014	
542	504	מספר כתבי האישום שהוגשו נגד קטינים
24	8	מספר המקרים שבהם היה זיכוי / עיכוב הליכים / חזרה מכתב האישום
518	490	מספר ההרשעות של קטינים שהוגשו נגדם כתבי אישום